

Сіманюскі С.І. Метадалагічныя праблемы параўнальнага аналізу ў палітычнай навуцы // Весці БДПУ. 2005. № 1. С. 50 – 53.

Аналізуюцца метадалагічныя праблемы параўнальнага аналізу ў сучаснай палітычнай навуцы. Разглядаюцца тэхналогіі паліталагічнага параўнання розных накірункаў і шляхі іх вырашэння.

Бібліограф. – 8 назв.

SUMMARY

The methodological problems of the comparative analysis in a modern political science are analyzed. The technologies of political comparison of various directions and ways of their decision are considered.

С.І.Сіманюскі

МЕТАДАЛАГІЧНЫЯ ПРАБЛЕМЫ ПАРАЎНАЛЬНАГА АНАЛІЗУ У ПАЛІТЫЧНАЙ НАВУЦЫ

Адной з важнейшых метадалагічных праблем параўнальнага аналізу ў палітычнай навуцы з'яўляецца **праблема параўнальнасці**. Сутнасць яе заключаецца ў тым, што пры даследаванні некалькіх аб'ектаў заўсёды ўзнікае пытанне, ці параўнальныя яны.

Э.Макінтайр, напрыклад, у артыкуле “Ці магчыма параўнальная паліталогія?” [1] дае адмоўны адказ на яго. Ён лічыць, што ўсе грамадствы ўнікальныя і кожнае з іх уяўляе непаўторны ансамбль культурных устаноў, палітычных практык і інстытутаў і таму любая спроба вылучыць у іх супаставімыя элементы вядзе да спрашчэння рэальнасці, значна збядняе вывады з кроснацыянальнага параўнання. Але калі ўсё ж пайсці на рызыку выдзялення такіх элементаў, дык тады няма гарантыі, што ў розных грамадствах існуюць аднолькавыя каузальныя сувязі, таму што аднолькавыя вынікі могуць быць выкліканы зусім рознымі прычынамі.

Іншыя вучоныя-кампаратывісты (Дж.Міль, Р.Макрыдыс [2]) лічаць, што кроснацыянальнае параўнанне магчыма, калі выбіраюцца такія краіны, якія з'яўляюцца сходнымі па большасці параметраў (на выснове эканамічнай, культурнай, гістарычнай і блізкасці), ці процілеглыя па гэтых паказчыках. Пры гэтым параўнальнасць можа быць дасягнута не за кошт параўнання цэлых краін, а асобных іх рэгіёнаў. Даследчык-кампаратывіст можа павысіць ступень параўнальнасці за кошт пошуку аднародных структурных кантэкстаў вывучаемай залежнасці, а не параўнання яе сутнасці.

Р.Макрыдыс лічыць, што параўнанне павінна ўключаць у сябе некаторае абстрагаванне, таму што канкрэтныя сітуацыі і працэсы немагчыма параўноўваць адзін з другім у поўнай меры. Такім чынам, параўноўваць – значыць азначаць спецыфічныя тыпы і канцэпты, а робіцца гэта за кошт скажэння ўнікальнага, сваеасаблівага, індывідуальнага [2].

Важны ўклад у вырашэнне “праблемы параўнальнасці” унеслі вядомыя вучоныя А.Пржэворскі і Г.Т’юн [3]. На іх думку даследніцкая стратэгія кроснацыянальнага параўнання павінна рэалізоўвацца на двух узроўнях: макрасацыяльным (калі параўноўваюцца пераменныя, якія характарызуюць грамадства ў вогуле) і ўнутрысістэмным (калі параўноўваюцца пераменныя, якія фіксуюць якую-небудзь асабістую характарыстыку грамадства). Яны лічаць, што мэта параўнальнага аналізу заключаецца ў раскрыцці сувязей паміж пераменнымі другога ўзроўню.

Іншай значнай праблемай метаду параўнальнага аналізу з’яўляецца праблема: **мала выпадкаў (N), шмат пераменных**. Яе сфармуляваў выдатны вучоны А.Ліпхарт [4]. Ён лічыць, што ў свеце існуе абмежаваная колькасць краін (выпадак - N) і гэта значыць, што не ўсе варыянты палітычных сістэм, а тым больш іх элементы, даступныя для даследчыка-кампаратывіста. Таму перад ім узнікае шэраг складаных пытанняў. З аднаго боку, для таго каб зрабіць даследванне больш грунтоўным, аб’ектыўным, навуковым, ён павінен максімальна павялічваць колькасць выпадкаў, гэта значыць ён павінен скараціць колькасць пераменных.

З другога боку, грамадскае жыццё вельмі рознастайнае, а значыць і колькасць пераменных, якія можна вызначыць, імкнецца да бясконцасці. З гэтага ўзнікае праблема – якія з гэтых пераменных з’яўляюцца вызначальнымі, а якія з іх трэба адкінуць як не істотныя, паколькі ў канкрэтных нацыянальных кантэкстах яны могуць іграць розныя па значэнню ролі.

Для вырашэння гэтай праблемы некаторыя вучоныя прапаноўваюць максімальна, на колькі магчыма, павялічваць колькасць выпадкаў – N пры скарачэнні колькасці пераменных. Аднак аналіз вялікай колькасці выпадкаў – N можа прывесці даследчыка да недастатковага вывучэння ўзаемадзеяння пераменных на ўнутрысістэмным узроўні.

Такім чынам у сучаснай кампаратывісцкай навуцы можна вызначыць две процілеглыя тэндэнцыі правядзення параўнальных даследванняў. “З аднаго боку, - лічыць П.Маейр, - ёсць тыя даследчыкі, якія ўпарцяцца ў спробе атрымаць абагульненыя вывады ці прымяніць агульныя мадэлі да набору краін, якія, у процілегласць глабальным амбіцыям першага пасляваеннага пакалення кампаратывістаў, абмяжоўваюцца рэгіёнам ці (зыходным) становішчам. З другога боку, маюцца таксама і тыя даследчыкі, каму здаецца празмерна падазроным множнае параўнанне асобных выпадкаў, нават калі яно абмежавана адносна невялікім N, і хто падкрэслівае перавагу непасрэднага, глыбокага аналізу таго, што прадстаўляе сабой невялікую колькасць дзяржаў, пры якім вартасць атрымання цэласнай карціны гэтых краін пераважае недахопы абмежаванай дастасоўнасці (ывадаў)” [5, с. 318 - 319].

Праблема навуковай аб’ектыўнасці і нейтральнасці. Біхевіярысцкая і структурна-функцыянальная “рэвалюцыя” прывялі да прынцыповай адмовы ад вырашэння істотных

праблем палітыкі ў імя стварэння навуковых, г. зн. нейтральных у цэннасных адносінах, даследніцкіх метадаў і канцэпцый. Некаторыя палітолагі і сёння лічаць, што палітычная навука павінна мала адрознівацца ад тэарэтычнага прыродазнаўства: яе задача – даследваць аб’ект і адчыніць законы яго развіцця. Асабліва часта ў такое перабольшаванне ўпадаюць вучоныя, якія займаюцца прыкладнымі даследваннямі ці тым, хто распрацоўвае больш ці менш лакальную тэматыку. Тым больш значна падкрэсліць, што ў палітычным, як і ў любым сацыяльным, даследванні дасягнуць поўнай нейтральнасці немагчыма. Калі вучоны параўноўвае з’явы (незалежна ад таго, усведамляе ён гэта ці не), то ён ацэньвае іх, і характар ацэнак зусім не нейтральны для далейшага аналізу.

Палітычнае даследванне заўсёды з’яўляецца цэннасна насычаным. Такім чынам, самае большае, чаго можна чакаць ад параўнальнай паліталогіі – гэта выяўленне магчымасных сувязей (калі А, то магчыма Б), а не законаў (калі А, то будзе Б).

Праблема эквівалентнасці. Асаблівае значэнне гэта праблема набывае пры правядзенні параўнальных даследванняў з дапамогай метадаў інтэрв’юіравання, анкетнага апытання, экспертнага аналізу. Гаворка ў дадзеным выпадку ідзе аб эквівалентнасці паняццяў і працэдур, якія выкарыстоўваюцца ў даследванні. У сувязі з гэтым важна дасягнуць канцэптуальнай эквівалентнасці – узаемаадпаведнасці значэння канцэпта ў розных культурах; эквівалентнасці вымяральной тэхнікі – адрозненне ці сходнасць вымяральных індэкараў і індэксаў; эквівалентнасць становішча, калі размова ідзе аб інтэрв’ю, анкетным апытанні; лінгвістычнай эквівалентнасці, якая закранае лексічны і граматычны сэнсы паняццяў; эквівалентнасці выбаркі рэспандэнтаў. Дзеля вырашэння праблемы эквівалентнасці выкарыстоўваецца шматразовая працэдура адваротнага перакладу паняццяў, папярэдняе зандзіраванне. Лічыцца, што эквівалентнасць можна захаваць, калі звяртаць увагу на эквівалентнасць ідэй, а не слоў, і калі больш цесна звязываць паняцце з рэальным, а не нарматыўным палітычным жыццём.

Праблема універсальнасці. Вэбераўская метадалогія параўнання арыентавалася на пошук унікальнасці гістарычных працэсаў з дапамогай ідэальна-тыпічных канструктаў, якія валодаюць якасцю універсальнасці. Але універсальнасць была не мэтай, а сродкам даследвання. У наш час, нягледзячы на крытыку універсалізма як мэты і вяртання да інтэрпрэтатыўнага аналізу, пошук універсальных эмпірычных абагульненняў з’яўляецца вызначаным.

Праблема універсалізма паняццяў добра вядома: ці адбіваюцца агульныя паняцці палітыкі, якія выкарыстоўваюцца ў сучаснай параўнальнай паліталогіі і змест палітычных працэсаў пры іх ўжыванні да розных культурна-гістарычных асяроддзяў. Ці можна распаўсюдзіць атрыманыя пры вывучэнні групы стран эмпірычныя абагульненні на ўсе

краіны? Добра вядома, што некаторыя індэксы дэмакратыі, якія выкарыстоўваюцца ў глабальных даследаваннях, маюць схільнасць спрыяць адным краінам і рэгіёнам і зніжаць адзнакі дэмакратычнасці другіх рэгіёнаў.

Праблему універсальнасці можна вырашыць паўторнымі параўнальнымі даследаваннямі, якія ўдакладняюць і дабаўляюць новыя нюансы ў зыходныя абагульненні. Разам з тым зразумела, што ў сучаснай параўнальнай паліталогіі адносіны да універсальнасці мяняюцца і большае значэнне надаецца кантэкстуальным абагульненням, а не глабальным. Аб гэтым сведчыць зніжэнне долі глабальных даследаванняў і павышэнне значнасці параўнальна-гістарычных даследаванняў невялікай колькасці краін з акцэнтам на якасныя, а не колькасныя метады.

“Праблема Гэлтана”. Праблема была названа па прозвішчу прэзідэнта Каралеўскага антрапалагічнага інстытута Вялікабрытаніі Гэлтана. Ва ўмовах глабалізацыі палітычных і эканамічных працэсаў, інтэнсіўнага ўзаемадзеяння краін усё больш паўстае пытанне адносна ўзаемаўплыву ўнутраных і знешніх фактараў. Спрэчкі наконт праблемы незалежнасці вывучаемых аб’ектаў працягваюцца і сёння. Яны прывялі да абмеркавання двух відаў гістарычных узаемасувязей: дыфузіі паміж грамадствамі і агульных вытокаў іх узнікнення.

У 70-я гады ХХ стагоддзя “праблема Гэлтана” моцна ўсталявалася ў параўнальнай паліталогіі. Вучоныя-кампаратывісты распрацавалі некалькі метадалагічных спосабаў яе вырашэння. Шэраг даследчыкаў прапанавалі так званую “халісцкую метадалогію” [6].

Згодна з гэтым падыходам адзінкі аналізу складаюць узаемазвязанае цэлае, і адсюль вынікае прадпасылка, што паміж імі маюцца прычынныя адносіны. У тым выпадку, калі халісцкія тлумачальныя мадэлі эмпірычна вызначаны, то незалежнасць адзінак аналізу сама пераўтвараецца ў праблему. Узаемазалежнасць адзінак аналізу ставіць пад пытанне выкарыстанне статыстычнага метада пры параўнанні. “Халісцкая метадалогія” у большай ступені арыентуецца на якаснае параўнанне.

Блізкай да халісцкага падыходу выступіла стратэгія аналізу ўплыву сусветнай сістэмы на ўнутранае развіццё краін, пры якім эканамічная і палітычная сістэма краіны разглядалася у якасці адкрытай для знешняга ўздзеяння і ў гэтым сэнсе залежнай [7]. Тэорыя сусветнай сістэмы зыходзіць з прадпасылкі сусветнага сістэмнага балансу, пры якім павышэнне мабільнасці ў адной адзінцы сістэмы прыводзіць да зніжэння мабільнасці ў другой, і рэгуляванне мабільнасці ажыццяўляецца ўсёй стратыфіцыраванай сістэмай.

Стратэгіяй вырашэння “праблемы Гэлтана” выступае даследніцкая мадэль параўнальнага аналізу, пры якой ажыццяўляецца спроба аб’яднаць унутрысістэмныя вымяральныя пераменныя з унутрысістэмнымі міжчасавымі і міжсістэмнымі прасторавымі невымяральнымі пераменнымі, якія паказваюць працэсы дыфузіі [8]. Пры гэтым падыходзе

межсістэмныя прасторавыя дыфузіі адчыняюць магчымасць мноства інтэрпрэтацый характара унутрысістэмных каузальных адносін, таму што пераменныя, якія іх характарызуюць, каузальна звязаны з залежнай пераменнай і карэліруюць з адной ці больш незалежнымі пераменнымі.

Папытка зняць “праблему Гэлтана” была здзейснена шэрагам даследчыкаў, якія арыентаваліся на ўзмацненні кантролю за знешнімі пераменнымі і прапанавалі дзве стратэгіі параўнальнага даследвання: параўнанне найбольш падобных сістэм і параўнанне найбольш розных сістэм [3].

У гэтых выпадках уплыў знешніх умоў разглядаўся як пераадолены, таму што параўнанне абавязалася на кантроль за знешнім кантэкстам. Пры параўнанні падобных сістэм агульнасць геаграфічных, культурных, гістарычных, эканамічных і т.п. умоў забяспечвала магчымасць лічыць, што краіны з’яўляюцца аднароднымі па шэрагу параметраў і правяраць узаемасувязь, якая даследуецца (напрыклад, паміж партыйнымі і выбарчымі сістэмамі), арыентуючыся толькі на ўнутраныя ўмовы. Пры параўнанні найбольш кантрасных краін уплыў знешніх фактараў кантралюецца яўным супрацьстаўленнем знешніх умоў.

Яшчэ адной важнай праблемай параўнальнага аналіза з’яўляецца **інтэрпрэтацыя даных**, атрыманых даследчыкам-кампаратывістам. Калі вучоны параўноўвае з’явы, то ён дае ім сваю суб’ектыўную адзнаку. Яна праяўляецца пры выбары зыходных канцэптаў і пераменных у колькасных даследваннях у выглядзе каштоўнаснай схільнасці даследчыка.

Інтэрпрэтатыўная параўнальная паліталогія знаходзіць адлюстраванне у даследваннях, абмежаваных нямногімі краінамі, кантэкстуальна залежных з выкарыстаннем параўнальна-гістарычнай якаснай метадалогіі. Крызіс універсалізму вывадаў ранейшай параўнальнай паліталогіі, пошук новых спосабаў тлумачэння палітычнай рэальнасці, адраджэнне інтарэсу да культуралагічнай праблематыкі ў параўнальных даследваннях звязаны з праблемай інтэрпрэтацыі. Яе вырашэнне можа знаходзіцца або ў змяненні адносін да гісторыі і гістарычнага метаду, або на шляху ўкаранення ў палітычныя даследванні новай метадалагічнай арыентацыі – навуковага рэалізму.

Такім чынам развіццё параўнальнай паліталогіі нарадзіла шэраг метадалагічных праблем, спрэчкі па якім сярод вучоных-кампаратысістаў працягваюцца і сёння. Дыскусійнасць параўнальнага метаду выяўляецца таксама і ў спосабах вырашэння праблем, якія параўнальная паліталогія прапануе.

Литература:

1. *Macintyre A.* «Is a Science of Comparative Politics Possible?», in P. Laslett, W. Runciman, and Q. Skinner (eds.) *Philosophy, Politics, and Society*, 4th ed., Oxford: Basil Blackwell, 1972.
2. *Mill J.* *How We Compare // Comparative Political Systems*. N. Y.: Oxford University Press, 1991; *Macridis R. & Cox R.* «Research in Comparative Politics». Report on the SSRC Interuniversity Research Seminar on Comparative Politics, Evanston 1952 // *American Political Science Review*. 1953. Vol. 47.
3. *Przeworski A. and Teune H.* *The Logic of Comparative Social Inquiry*. - New York: Wiley-Interscience, 1970.
4. *Lijphart A.* *Comparative Politics and Comparative Method // The American Political Science Review*. 1971. Vol. 65. № 3.
5. *Mair P.* *Comparative Politics: An Overview // A New Handbook of Political Science / Ed. by A. Goodin, H.-D. Klingeman*. N. Y.: Oxford University Press, 1996.
6. *Anttila St.* *Aspects of Macro-Sociological Methodology*. Uppsala: Uppsala University, 1993; *Silverman L.* *Beyond the Micro/Macro Distinction // European Journal of Political Research*. 1991. Vol. 19. № 4; *Teune H.* *Comparing Countries: Lessons Learned // Comparative Methodology. Theory and Practice in international Social Research / Ed. by E. Oyen*. London; Newbury Park; New Delhi, 1990.
7. *Wallerstein I.* *Historical Capitalism*. N. Y.: NLB, 1983; *Pridham G.* (ed.). *Encouraging Democracy: The International Context of Regime Transition in Southern Europe*, Leicester, London: Leicester University Press, 1991.
8. *Wellhofer S.* *The Comparative Method and the Study of Development, Diffusion and Social Change // Comparative Political Studies*. 1989. Vol. 22. № 3.